וארא

א. „ויאמר ה׳ אל משה ואל אהרן קחו לכם מלא חפניכם פיח כבשן וזרקו משה השמימה גו׳ והי׳ לאבק על כל ארץ מצרים והי׳ גו׳ לשחין פורח אבעבעת בכל ארץ מצרים״[1].

ובפרש״י „וזרקו משה, וכל דבר ה׳ נזרק בכח אינו נזרק אלא ביד אחת, הרי נסים הרבה, אחד שהחזיק קומצו[2] של משה מלא חפנים שלו ושל אהרן, ואחד שהלך האבק על כל ארץ מצרים״.

וכוונת רש״י בפשטות, דכיון שזריקת פיח הכבשן (הן של משה והן של אהרן) היתה רק ע״י משה, וזריקה בכח[3] היא רק ביד אחת, עכצ״ל „שהחזיק קומצו של משה מלא חפנים שלו ושל אהרן״, וע״ז ממשיך רש״י ומבאר הטעם לנס זה, שכן מצינו במכה זו בכלל, ש„נסים הרבה״ היו בה.

וכבר עמדו במפרשים על לשון רש״י „נסים הרבה״, והרי רש״י „לא קא חשיב אלא תרתי ומאי הרבה״?[4].

וביותר תמוה: במדרש (תנחומא[5] ו־שמות רבה[6] כאן) נמנו ג׳ נסים מבלי ל־הדגיש „הרי נסים הרבה״, וז״ל המדרש: „אמר[7] ריב״ל נס גדול נעשה בשחין שאם אדם זורק חץ כלפי מעלה אינו מהלך מאה אמה ומשה זרק פיח כבשן מלא חפניו מה שאי אפשר ליטול מלא חפניו ואין בו ממש („שהפיח הוא דבר שאי אפשר ליטול ביד מחמת שהוא דבר ש־אין בו ממש״[8]) וזרקו משה השמימה עד כסא הכבוד; ועוד נס גדול הי׳ בשחין שהחזיקה מלא ידיו[9] של משה מלא ידיו[9] שלו ושל אהרן, ועוד נס אחר נעשה בשחין אדם מפזר עפר קב אחד אין מפזר אלא ארבע אמות אבל משה נטל מלא ידו ופזרו על כל ארץ מצרים כו׳״ — ודוקא רש״י, שהשמיט את הנס הרא־שון שבמדרש[10] („שזרקו משה השמימה עד כסא הכבוד״) ומונה רק ב׳ נסים, מוסיף ומדגיש „הרי נסים הרבה״[11]!

---

1) פרשתנו ט, ח־ט.

2) צע״ק ל׳ רש״י „קומצו של משה״. ובשמו״ר ותנחומא דלקמן בפנים „מלא ידו (ידיו)״, ובב״ר (פ״ה, ז) „חפנו של משה . . מחזקת שמונה קמצים״. ואולי כדי לזרוק בכח צריכים להחזיק הפיח בחוזק, ע״י קמיצה.

3) ראה בארוכה השקו״ט במפרשי רש״י בתי׳ קושיית הרא״ם, מנ״ל לרש״י שהזריקה היתה בכח. ואכ״מ. — וראה לקמן סעיף ה.

4) ל׳ המשכיל לדוד. — וכבר העירו מכתובות (עה, רע״א. וש״נ) „וכמה רבים . . שלשה״. וראה רש״י מצורע טו, כה.

5) פרשתנו יד.

6) פרשתנו פי״א, ה.

7) ל׳ התנחומא. ובשמו״ר שם בשינויים קלים.

8) עץ יוסף לתנחומא שם.

9) כ״ה בתנחומא ושמו״ר לפנינו „ידיו״ ל׳ רבים. וביפה תואר (השלם) לשמו״ר שם, דלמ״ד זה לא החזיק משה הכל ביד אחת (כדחז״ל בב״ר פ״ה, ז) אלא בב׳ ידיו. אבל במ״כ ועוד גרסי גם בשמו״ר „ידו״. וראה עץ יוסף לתנחומא שם. וכ״ה בפרש״י כאן „ביד אחת״. ואכ״מ.

9*) כ״ה בתנחומא לפנינו. וראה עץ יוסף שם: או צ״ל . . מלא ידיו של משה מלא ידיו שלו ושל אהרן.

10) ומובן הטעם, כי אין לו הכרח בפשוטו של מקרא, כמ״ש במשכיל לדוד כאן. וראה הערה הבאה.

11) במשכיל לדוד כאן תי׳, שרש״י מרמז גם על הנס שזרקו משה השמימה „עד כסא הכבוד״ במ״ש „וכל דבר הנזרק בכח כו׳״, דלכאורה למה

ב. יש מפרשים[12] שביארו, שבהליכת האבק על כל ארץ מצרים יש ב' נסים[13], חדא, עצם הליכתו מרחק רב כזה, ו־שנית, שכמות מועטה של אפר הספיקה לכל ארץ מצרים. וזהו מ"ש רש"י "הרי נסים הרבה", כי נס זה דהליכת האפר על כל ארץ מצרים, כלל שני נסים[14].

ויש להוסיף עוד פרט בהנס, ובלשון המדרש — "ומשה[15] זרק פיח כבשן מלא חפניו מה שאי אפשר ליטול מלא חפניו ואין בו ממש" — שעצם נטילת הפיח (דבר שאין בו ממש) ביד הוי נס, ומה גם לזורקו, ולמרחק רב כזה.

אבל רש"י שולל פירוש זה בדיוק לשונו, שכ' "נסים הרבה אחד . . ואחד כו'", הרי ברור דברו, שאין אלה אלא שני נסים בלבד ("אחד . . ואחד").

[ובפרט שכל הדגשה זו "אחד . . ו־אחד" מיותרת, דהו"ל רק לפרט הנסים ("נסים הרבה, שהחזיק כו' ושהלך האבק כו'"). ובפרט שבמדרש הלשון (כנ"ל) "נס גדול . . ועוד נס . . ועוד נס", ואילו רש"י משנה וכ' "אחד . . ואחד". ומזה מוכח, שלדעת רש"י אין הפירוש שכל נס הי' כללי שבו כלולים כמה נסים פרטיים, אלא שכ"א הי' נס אחד בלבד].

ועוד: אם כוונת רש"י היא לריבוי הנסים שבנסים אלו גופא, הו"ל לפרט יותר, וכמו "שהלך ונתפזר האבק על כל ארץ מצרים" (וכיו"ב) [וכן — פיח אין בו ממש], שבזה הי' מודגש שיש כאן שני פרטים[16].

ג. ונ"ל בפשטות, כי זה פשוט, דבכל המכות הרי גוף המכה הי' דבר נסי. וכן בנדו"ד, שגוף מכת שחין ה"ה נס, דזה ש־נתהווה מציאות של שחין מפיח הכבשן, ה"ז גופא נס גלוי, ולכן כתב רש"י "הרי נסים הרבה", היינו שני הנסים שמפרט ביחד עם עצם נס המכה[17].

הוצרך משה לזרוק הפיח בכח, אלא שבזה מרמז רש"י שזרקו השמימה עד שהגיע לכסא הכבוד. ורש"י אינו כותבו בפירוש "הואיל ואין הדרשה מוכרחת דשפיר אפשר לפרש השמימה לצד השמים כלומר למעלה".

ומובן גודל הדוחק שבפירוש זה, דכיון שע"פ פשוטו של מקרא אין הכרח לנס זה, א"כ מה הכריח את רש"י לכתוב "הרי נסים הרבה" ולרמז על נס זה שאין לו מקור בפשוטו של מקרא ואינו אלא דברי אגדה.

12) ראה מלקט חדא"ג מהרש"א עה"ת פרשתנו כאן. וראה לקמן הערה 34.

13) במלקט שם כ' דרש"י רק רמז הנס שמעט אפר נתפזר על כל ארץ מצרים בכתבו "נסים הר־בה". אבל בפשטות יותר י"ל שנכלל בלשון רש"י בנס השני, כבפנים. ובפרט שקשה לומר שרש"י יפ־רט רק ב' נסים ויסמוך על הלומד למצוא הנס הג'.

14) ויש לומר כן גם בנוגע לנס הא', ע"פ מ"ש במפרשי רש"י כאן (מלאכת הקודש), שגם הנס הראשון הי' "נס בתוך נס", חדא שהחזיק מלא חפניו שלו ושל אהרן (כלומר, ששתי ידיו של משה החזיקו גם מלא חפניו של ב' ידי אהרן), ועוד זאת, שאח"כ "החזירו (הכל) לידו אחת" (וכפרש"י שמשה זרק הכל ביד אחת). ויש להוסיף עוד, שעצם אסיפת פיח הכבשן (שהוא "אבק") לתוך היד הוי נס, כבמדרש שהובא בפנים שהוא דבר שאי אפשר ליטול ביד.

15) ל' התנחומא שם.

16) וכן בנס הא' (ראה לעיל הערה 14), דהו"ל לרש"י לנקוט ל' המדרש (ב"ר פ"ה, ז) "חפנו של משה היתה מחזקת שמונה קמצים", שבלשון זו מפורש שביד אחת החזיק משה כמות של ד' ידים [דכל יד מחזקת ב' קמצים — ב"ר שם]. משא"כ ב־לשון רש"י "שהחזיק קומצו של משה מלא חפנים שלו ושל אהרן" לא ברור אם היינו כב' ידיו שלו וב' של אהרן או רק יד א' שלו ואחת של אהרן (ראה השקו"ט בבאר יצחק על פרש"י כאן. ועוד).

17) ראה גם בחיי כאן: "נסים רבים . . החזיק משה בחופן אחד . . ועוד נס אחר כי כל ארץ מצ־רים נתמלא אבק מן הפיח המועט . . ונס שלישי המכה בעצמה שהי' הפיח ההוא לשחין פורח כו'".

— ברמב"ן כאן[18] כ' דהאבק שהלך בכל ארץ מצרים כשירד על האדם כו' הי' "מעלה בהן שחין ואבעבועות, כי הי' חם שורף". ולפ"ז, גוף המכה (השחין והאבעבועות) נולד באופן טבעי (מהאבק החם השורף), והנס הי' רק בהליכת ופיזור האבק בכל ארץ מצרים.

ולכאורה אפשר לדייק כן גם מדברי רש"י, שפי' "לשחין פורח אבעבועות" — "כתרגומו, לשחין סגי אבעבועין, שעל ידו צומחין בועות", "שחין, לשון חמימות, והרבה יש בלשון משנה[19] שנה[20] שחונה", וכמבואר במפרשים[21], דזה שה־שחין הוא סיבה לאבעבועות ("לשחין סגי אבעבועין") הוא לפי ששחין פירושו חמימות, וחמימות גורמת אבעבועות. ו־משמע מזה, שגם רש"י ס"ל כהרמב"ן שהאבק מפיח הכבשן הי' "חם שורף".

אבל קשה לפרש כן בפרש"י, שמפרש "פיח כבשן" — "דבר הנפח מן הגחלים עמומים", שגם את"ל שעדיין הי' הפיח[22] חם[23], קשה ביותר לומר שהי' "חם שורף" עד כדי כך, שגם לאחרי הליכתו בכל ארץ מצרים עדיין היתה בו חמימות כדי להוליד באדם ובבהמה שחין ואבעבו־עות. ועוד זאת, הרי מזה גופא שמשה ואהרן החזיקו פיח זה בידים[24] מוכרח שלא הי' "חם שורף" כדי להוליד אב־עבועות בעת החזקת הפיח, וכ"ש וק"ו לאחרי הליכתו בכל ארץ מצרים.

[ואף שי"ל שגם זה הי' נס, שהיו יכולים להחזיק בידם פיח חם שורף, וה־פיח נשאר בחמימותו גם לאחרי הליכתו בכל ארץ מצרים — הרי בפרש"י לא נזכר כלל ע"ד נסים אלו (אף שמפרט הנסים שאירעו במכה זו)].

ועוד קשה, שהרי לקמן בפרשת נגעים[25] מפורש בפרש"י, ד"שחין, לשון חמום, שנתחמם הבשר בלקוי הבא לו מחמת מכה שלא מחמת האור", היינו דשחין הוא שם לחימום הבשר בלקוי שלא מחמת אור, ואיך אפשר לומר ש־שחין כאן היינו מהאבק שהי' "חם שורף".

ולכן מסתבר לומר, שהולדת השחין (החמימות, שעל ידה צמחו אבעבועות) באדם ובהמה היתה בדרך נס[26], שמה־אבק נוצרה חמימות (שחין) בדרך נס[27] (ע"ד הולדת כנים מן העפר במכת כנים).

וזוהי כוונת רש"י במ"ש "הרי נסים הרבה", אף שמפרט רק שני נסים, כי

---

18) וראה בפי' ר"י בכור שור כאן בתחילת פירושו (וראה לקמן הערה 26).

19) מ"ש רש"י "לשון משנה" אין הפירוש משנה בניגוד לברייתא וגמ', שהרי לשון "שנה שחונה" היא במימרא דאמוראים ביומא (נג, ב), אלא "לשון משנה" בניגוד ל"לשון מקרא". — וראה לקו"ש ח"י (ע' 115 הערה 3) בביאור "לשון משנה" בפרש"י וישב (לז, ז). ואכ"מ.

20) יומא שם. תענית כד, ב.

21) רא"ם ועוד.

22) בשם אפרים לפרש"י כאן שקו"ט דאולי "פיח הכבשן" היינו הגחלים עצמם (ולא האפר שעל הגחלים), ע"ש. אבל מסיק שהוא האפר, כבתיב"ע כאן "קטם" (וכ"ה ברשב"ם "אפר"), וכדמשמע מ־"והי' לאבק". ע"ש.

*) ולהעיר ד"שחונה" הוא ל' חמימות בלשון תרגום (ראה חיב"ע ישעי' מד, טז (הובא בפרש"י תענית כד, ב ד"ה שחונה), תיב"ע ריש מ"א. ועוד).

23) אבל בס' זכרון לפרש"י כאן, "גחלים ששקטה לחישתן ולהבתן וכאילו לא נשארה בהן אורה". ומשמע שעדיין יש בהן אש.

24) להעיר מרלב"ג כאן "אפשר ששם משה הכל בכלי אחד וזרקו כו'". וראה גם פנים יפות כאן.

25) תזריע יג, יח.

26) ראה גם חזקוני כאן. וכן מסיק בפי' ר"י בכור שור כאן, ע"ש. ולהעיר מפי' הב' ברמב"ן כאן (על דרך הפשט). — וראה לקמן סעיף ו.

27) אלא שבאו מ"פיח הכבשן" דוקא, השייך לחמימות, ע"ד בריאת הכנים מן העפר דוקא.

הנס בגוף המכה, המפורש בכתוב, לא הוזקק רש"י לפרט, כנ"ל.

ד. ויומתק יותר את"ל שפרש"י בד"ה שלאח"ז („לשחין פורח אבעבועות"), שבו מפרש אופן יצירת המכה, „לשחין סגי אבעבועין", הוי (גם) המשך לפרש"י זה, דלאחרי שפירט רש"י את שני הנסים ש־קרו בפיח הכבשן (האבק), ממשיך רש"י בפירוט הנס בגוף המכה, שמאבק זה נעשה „לשחין סגי אבעבועין", וא"כ גם הנס הג' מפורט בפרש"י.

ועפ"ז יש לומר עוד, דתוכן פרש"י זה מורה על כמה נסים שאירעו בגוף המכה עצמה. דנוסף על הנס בכך שהאבק הוליד שחין באדם ובבהמה, דהיינו לקוי בבשר (שזהו פירוש שחין, כנ"ל מפרש"י „שנתחמם הבשר בלקוי")[28], הנה עוד זאת, שהשחין הוליד והצמיח אבעבועות, שזהו עוד פרט בהנס דמכה זו (שהרי אפשר שיהי' שחין בלי אבעבועות).

ויש להוסיף, שגם הפרט ד„פורח" הוא נס בפ"ע. דאף שבפסוק זה פירושו שעל ידי השחין צמחו האבעבועות, הרי בפסוק שלאח"ז[29] נאמר „ויהי שחין אבע־בועות פורח באדם ובבהמה", שכאן לא קאי על צמיחת האבעבועות מן השחין[30], אלא הוא תואר על השחין והאבעבועות גם יחד, שהי' „פורח באדם ובבהמה", והרי גם כאן מתרגם אונקלוס „שיחנא אבעבועין סגי".

ויש לומר בפשטות, שזהו נס נוסף[31], שהשחין והאבעבועות לא היו מוגבלים בהמקום שבו נגע האבק באדם ובבהמה, אלא שצמח וגדל ונתרבה עד שכל גוף האדם והבהמה נעשה מוכה בשחין ואבעבועות.

ולפ"ז נמצא, שהיו לא רק ג' נסים, אלא „נסים הרבה" כפשוטו. כי אף ששני נסים הראשונים אינם אלא שנים („אחד . . ואחד"), הרי גוף המכה כלל כמה נסים.

ה. אלא שלאחרי כל זה, עדיין צריך ביאור לשון רש"י „(נסים הרבה) אחד . . ואחד", דלכאורה יש להרבות עוד יותר בנסי הקב"ה במכה זו, ולפרש שנסים אלו כללו כמה פרטים נסיים (וכנ"ל סעיף ב).

גם למאי נפק"מ בכלל בפירוש פשו־טם של כתובים לדייק ולהדגיש שבמכה זו היו „נסים הרבה". דלכאורה, גם ב־מכות אחרות מצינו עוד פרטים נסיים מלבד הנס בכללות המכה[32], ואעפ"כ לא מדגיש רש"י בפירושו שאירעו „נסים הרבה" וכיו"ב (מלבד גבי ברד שהי' „נס בתוך נס"[33]).

ויש לומר, שאין כוונת רש"י כאן רק

---

28) ברא"ם כאן משמע קצת, ד„שחין" אינו שם המכה רק הוא החמימות שהולידה אבעבועות, וה־אבעבועות הן המכה. ומ"ש לקמן (פסוק יא) „מפני השחין כי הי' השחין", מפרש, ש„הכתוב הזכיר המחייב תמורת המתחייב".

אבל מפשטות לשון הקרא (תבוא כח, כז) „בשחין מצרים", ובפרש"י שם „רע הי' מאד לח מבפנים ויבש מבחוץ" (וראה רש"י שם בד"ה שלאח"ז) מוכח דגם בלשון תורה, „שחין" הוא שם התואר לכללות הליקוי בבשר מחמת החמימות (והאבעבועות הן חלק ופרט מהשחין). ואכ"מ.

29) פסוק י.

30) דדוחק לומר שהוא „מקרא מסורס", דא"כ הו"ל לרש"י לפרשו בהדיא, כדרכו בכ"מ.

31) ולהעיר משמו"ר כאן (פי"א, ו) שלמדו מתיבת „פורח" – „שלקו בצרעת עמו". ובגמ' (ב"ק פ, ב וברש"י שם) למדו מ„אבעבועות פורח" ששחין מצרים הי' „לח (רק) מבחוץ" (וברש"י בכורות מא, א פירש באו"א. ואכ"מ).

32) ראה לדוגמא בצפרדע – פרש"י ז, כט. ובערוב מפורש בכתוב הנס ד„והפליתי גו'" (ח, יח־יט). ועוד.

33) רש"י פרשתנו ט, כד.

לבאר טעם הנס שאירע באופן אחיזת הפיח וזריקתו, אלא גם – לבאר הטעם שהוזקק משה לזרוק את הפיח בכח, כי אילו יגיע פיח זה בכח זריקתו „השמי־מה", וכן לכל מקום ששם צריך השחין להגיע, והרי לגבי „השמימה", והריחוק דכל ארץ מצרים, אין הבדל כלל בין זריקה סתם לזריקה בכל כחו[34].

וכדי לתרץ תמי' זו, מפרש רש"י „הרי נסים הרבה אחד כו' ואחד כו'" (ובד"ה שלאח"ז מבאר אופן הופעת גוף השחין והאבעבועות), שאין כוונתו סתם לפרט כל הנסים שאירעו במכה זו, אלא בעיקר להדגיש אופי הנסים, שבהתאם לכך מובן הטעם שמשה הי' צריך לזרוק את הפיח בכח דוקא.

ו. ויובן זה בהקדם הא דמצינו במכת שחין, שהיא שונה משאר כל המכות:

א) בכל המכות שבאו ע"י פעולת משה או אהרן, הרי היתה רק פעולה קטנה מצדם ותיכף אח"כ היתה המכה בפועל בכל ארץ מצרים. כמו בדם, ש־אהרן הכה את היאור לעיני פרעה ותיכף נהפכו כל מימי מצרים לדם[35]; בצפרדע, ש„ויט[36] אהרן את ידו על מימי מצרים ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים"[37]; בכנים – „ויט אהרן את ידו במטהו ויך את עפר הארץ ותהי הכנם גו' בכל ארץ מצרים"[38]; וכן במכות אחרי שחין – כמו בברד, דכאשר „ויט משה את מטהו על השמים" ירד הברד על (כל) ארץ מצ־רים[39], בארבה – „ויט משה את מטהו על ארץ מצרים וה' נהג רוח גו' ויעל האר־בה על כל ארץ מצרים"[40], וכן בחושך – „ויט משה את ידו על השמים ויהי חושך אפילה בכל ארץ מצרים"[41].

משא"כ גבי שחין, דלכאורה הי' אפ"ל באופן דתיכף לאחרי זריקת פיח הכבשן השמימה יוכו כל אדם ובהמה בשחין, אבל לפועל לא הי' כן, אלא פעולת משה רק גרמה שילך האבק בכל ארץ מצרים, והאבק שהלך בכל ארץ מצרים (ונח „על האדם ועל הבהמה"[42]) הוא ש־הכה אותם בשחין. וצ"ע, מה טעם נשתנ־תה מכה זו מכל שאר המכות?

ב) לאחרי מכת שחין נאמר[43] „ולא יכלו החרטומים לעמוד לפני משה מפני השחין כי הי' השחין בחרטומים ובכל מצרים". ולכאורה צ"ע מדוע דוקא אחרי מכה זו לא היו יכולים לעמוד לפני משה?

ברמב"ן שם כ' שהחרטומים „בושו

---

34) במנחת יהודה (הועתק בשפ"ח כאן), ועד"ז באמרי שפר כאן, דזריקת משה היתה כדי שהאבק יגיע בכל ארץ מצרים [וכוונת רש"י בנס הב' אינה למרחק הליכת האבק, אלא שקומץ אחד שהוא מעט אבק התפשט בכל ארץ מצרים]. וכבר הקשה עליו במלקט לחדא"ג מהרש"א עה"ת כאן, דגם ע"י זריקה בכח הרי הליכתו בכל ארץ מצרים הוי נס. ע"ש.

בנחלת יעקב כאן, דטעם הזריקה בכח כי „כל מה שאפשר לקרב אל הטבע אין סומכין על הנס". אבל לכאורה, לגבי גודל המרחק דכל ארץ מצרים, אין הבדל בין סתם זריקה לזריקה בכח, כבפנים.

35) ז, כ.

36) ח, ב.

37) בפרש"י שם ש„היו מכין אותה והיא מתזת כו'", אבל (נוסף לזה שזהו רק לפי „מדרשו", הרי) זהו רק בשביל יצירת הצפרדעים ולא שע"ז נתפזרו בכל ארץ מצרים. ועוד זאת, מפשטות ל' רש"י „היו מכין" מוכח שההכאה לא היתה ע"י אהרן. וראה בביאור פרש"י זה לקו"ש חט"ז ע' 79 ואילך. ואכ"מ.

38) ח, יג.

39) ט, כג.

40) בא י, יג־יד.

41) שם, כב.

42) פסוק ט כאן. וראה רמב"ן כאן.

43) ט, יא.

והכלמו וחפו ראשם בהיותם מלאים שחין[44] ולא יכלו מלט נפשם על כן לא באו בהיכל המלך ולא נראו לפני משה כו'". אבל לכאורה צ"ע, במה שונה מכה זו ממכת צפרדע וכנים[45], שבפשטות גם החרטומים הוכו במכות אלו[46], וכמפורש בכתוב[47] שהצפרדע הי' "בביתך . . ובך" (בית פרעה ובפרעה עצמו), וא"כ למה לא היו החרטומים בושים בהיות צפרדעים "בתוך מעיהם . . ומקרקרין"[48], או גופם מלאים כנים, לעמוד לפני משה[49].

ולכן נ"ל, שאין כוונת הכתוב רק לעמידה גשמית לבד, שלא יכלו לעמוד לפני משה כי הוכו בשחין (ובפרט שלפ"ז אין טעם לסיום הכתוב "כי הי' השחין גו' ובכל מצרים", דמה זה שייך הכא[50]), אלא הכוונה לעמידה רוחנית, שהאופי דמכה זו הביא לידי כך שלא מצאו ידיהם ורגליהם, כלומר, אחרי מכת כנים כשלא היו יכולים להוציא כנים אמרו "אצבע אלקים היא"[51], אמנם כאן אחרי מכת שחין, נתבטלו לגמרי עד ש־לא מצאו "עמידה" לעצמם כלל[52].

ולכן, לאחרי מכה זו, הנה גם במכות שבאו ע"י פעולת משה ואהרן, לא השתדלו אפילו לעשות כמותם.

ז. ויש לומר הביאור בזה:

א' ממטרות המכות, מלבד להעניש את המצרים, היתה כדי ש"וידעו מצרים כי אני ה'"[53]. וידיעה והכרה זו באה על ידי המכות, שגם חרטומי מצרים הוכרחו לומר ש"אצבע אלקים היא". וסדר המכות הי', דבתחילה הביא הקב"ה מכות שבהן לא הי' ניכר כ"כ גלוי שהם מאת השם, שהרי גם החרטומים יכלו לעשות כן בלטיהם[54], ורק אח"כ באה מכת כנים שהחרטומים לא יכלו לעשות כן בלטיהם והוכרחו להסכים ש"אצבע אלקים היא": אבל מ"מ, אף שהמכה היתה "אצבע אלקים", מ"מ באה בפועל באמצעות פעולת אהרן, וזה הי' החידוש של המכות שבאו אחרי', ערוב ודבר, שהן באו בלי אמצעות פעולה של משה או אהרן, אלא ישר מאת השם. ועפ"ז מובן בפשטות הטעם שבהן לא נזכר בקרא כלל יחס החרטומים למכות אלו, כי בהם מעיקרא לא היתה נתינת מקום לקס"ד שזהו מעשה כישוף של משה ואהרן, כיון שלא עשו שום פעולה כלל להביא את המכה.

זאת אומרת, דכיון שממעטים פעולה טבעית מצד משה או אהרן, הרי ניכר יותר שזוהי מכה מהקב"ה.

וזהו החידוש דמכת שחין, שבה היו דבר והיפוכו: המכה באה באופן שהי' נותן מקום לטעות שבאה על ידי פעולות טבעיות[55], אבל לאידך, כולה הי' אך

---

44) ובצפע"נ עה"ת מציין לגיטין (מג, א) "והא חזי למיקם קמי', במנוול ומוכה שחין".

45) וראה רד"ל לפדר"א פמ"ח אות סו.

46) ומ"ש בראב"ע כאן שהחרטומים לא לקו בצפרדעים כו', אין כל רמז לזה בפרש"י.

47) ז, כח־כט ובפרש"י.

48) רש"י שם, כט.

49) וכן במכת ערוב שמפורש "ויבא ערוב כבד ביתה פרעה" (ח, כ), ואיך היו יכולים לעמוד לפני פרעה או משה.

50) ראה גם אלשיך כאן, ועוד.

51) ח, טו.

52) וכן פי' באברבנאל ומנחה בלולה כאן, ש־לא יכלו לעמוד "רצה לומר להתוכח ולטעון עמו". ע"ש. ולהעיר מפדר"א (פמ"ח), מדרש לקח טוב ו־עוד כאן, שמפרשים "ולא יכלו . . לעמוד", שלא יכלו לעשות כן.

53) פרשתנו ז, ה. ועוד.

54) ראה לעיל ז, יא. ח, ג. שם, יד.

55) ראה פי' ר"י בכור שור וחזקוני (הנ"ל הערה 26) "שאין הקב"ה רוצה לשנות ממנהג העולם

ורק מעשה נסים (שאין לו מקום בטבע), ושני הפכים אלו בבת אחת הם שגרמו להתבטלות החרטומים. דגם הם הוכרחו להודות שהיא „אצבע אלקים", אבל לפי תפיסתם והשגתם, ה"ז רק כשמדובר בענין שאין לכחות הטבע מבוא בהם (דאין שולטים על ברי' פחותה מכשעורה[56], וכ"ש לפעול דבר בלי פעולה); משא"כ במכת שחין, דגם בענינים שהם לכאורה פעולות טבעיות (שגם לחרטומים כח לעשות מעין זה), עשה הקב"ה נסים גלויים עד שלא רק שהודו ש„אצבע אלקים היא" אלא „ולא יכלו . . לעמוד לפני משה".

ודבר זה מצינו במכת שחין בכל שלבי':

בתחילת הכל, היו צריכים לקחת „פיח כבשן" דוקא, שגדלה חמימותו ביותר, ובזה גופא — מלא חפנים של משה ושל אהרן (ולא הי' מספיק כמות מועטת, קומץ אחד כו'); ומשה הי' צריך לזרוק את פיח הכבשן בכח, כאילו יגיע פיח זה בכח זריקתו לכל מקום ששם צריך להיות השחין; וגם אח"כ לא נולד השחין בדרך ממילא בכל ארץ מצרים, אלא האבק עצמו הלך ונתפזר בכל ארץ מצרים — שכל פרטים אלו מורים כאילו המכה היא ע"י פעולה טבעית, כאילו האבק הוא המוליד השחין —

בה בשעה, שלאמיתתו, כל פעולות אלו לא גרמו בדרך טבעית להופעת השחין, שהרי הפיח כבר לא הי' חם, וזריקת משה (גם בכח) לא היתה יכולה להגיע „השמימה", ומה גם בכל ארץ מצרים, באופן שאין האבק בגדר פעולה טבעית כלל להביא את השחין אלא השחין הי' בריאה חדשה (מן האבק).

ועד"ז באופן פריחת השחין על האדם, שהכתוב מדגיש „לשחין פורח אבעבועות", וכפרש"י (כנ"ל באורך), דשחין הוא לשון חמימות, והפירוש ב„לשחין פורח אבעבועות" הוא, שהחמימות גרמה להצמיח אבעבועות, ונמצא, שהמכה נולדה כאילו בסדר טבעי, שבתחילה באה חמימות בבשר, ומחמימות זו צמחו אבעבועות, אף שלאמיתתו של דבר, כל מכה זו הי' אך ורק נס מאת הקב"ה, שאינו ביכולת החרטומים כלל.

ועפ"ז מובן גם הטעם שלא מנה רש"י סתם כל פרטי הנסים שהיו כאן, כי עיקר ההדגשה כאן אינה לריבוי הנסים בכמות, אלא לריבוי הנסים באיכות זו, דבר והיפוכו, טבע ונס בבת אחת.

וזהו שרש"י מתחיל פירושו שמשה זרק בכל כחו, והוקשה לו לרש"י מה ענין בזריקה בכל כחו כשמדובר בענין נסי, ומבאר רש"י ש„הרי נסים הרבה", ומפרט אופי הנסים, שביחד עם פעולה טבעית הי' כאן ענין נסי שלמעלה מהטבע.

(משיחת ש"פ וארא תשמ"ג)

ועושה מקצת לפי מנהג העולם". נחלת יעקב שבהערה 34.

56) ראה רש"י ח, יד.